

Jumanazarova Sevinch G‘ulom qizi , Esanova Xurshida O‘ralbek qizi
Guliston Davlat Pedagogika instituti
Ijtimoiy-gumanitar fanlar fakulteti
Musiqa ta‘limi yo‘nalishi 2-kurs talabalari

RUBOB MILLIY CHOLG‘U ASBOBINI O‘RGANISHNING AYRIM USULLARI

Annotatsiya: Ma‘lumki, musiqiy cholg‘ular xalqlarning moddiy hamda ma‘naviy boyligidir. Har bir xalq o‘z milliy merosi, davrlar osha yuzaga kelgan tarixiy an‘analarini milliy ohanglar orqali tarannum etuvchi va xalqning milliy ma‘naviyatiga xos yaratilgan amaliy san‘at namunalari orqali ularga mos keluvchi cholg‘u asboblariga egadirlar. O‘bek musiqiy cholg‘ular olami bu xususda ma‘nan va moddiy nuqtai nazardan boy hamda rang-barang ekanligini e‘tirof etib o‘tish lozimdir. Rubob — torli cholg‘u asbobi. Rubob eng qadimiy cholg‘u asboblari turiga kiradi. Noxun (mediator) bilan chertib chalinadi. O‘zbek, tojik, uyg‘ur, afg‘on va boshqa sharq xalqlari orasida keng tarqalgan. Ba‘zi olimlar fikriga ko‘ra, qadimda 2 torli kamonli rubobdan zamonaviy skripka yuzaga kelgan.

Kalit so‘zlar: Rubob, noxun, rubob turlari, qashqar rubobi, afg‘on rubobi, pomir rubobi, tarixi, torlari, dastasi, notalari, barmoqlar, shtrix.

Абстрактный: Известно, что музыкальные инструменты являются материальным и духовным богатством народов. У каждого народа есть свои музыкальные инструменты, которые прославляют его национальное наследие, исторические традиции, сложившиеся с течением времени через национальные мелодии, и подходят к ним через образцы практического искусства, созданные с учетом национальной духовности народа. Следует признать, что мир музыкальных инструментов «Обек» богат и красочен как по смыслу, так и по материалу. Рубаб – струнный инструмент. Рубаб – один из древнейших музыкальных инструментов. Щелкаем с помощью Нохуна (медиатора). Распространен среди узбеков, таджиков, уйгуров, афганцев и других восточных народов. По мнению некоторых ученых, современная скрипка была создана в древности из двухструнного смычка.

Ключевые слова: Рубаб, Нохун, виды рубоба, Кашгарский рубоб, Афганский рубаб, Памирский рубоб, история, струны, рукоятка, ноты, пальцы, планка

Abstract: It is known that musical instruments are the material and spiritual wealth of nations. Each nation has its own musical instruments that celebrate its national heritage, historical traditions that have emerged over time through national melodies, and are suitable for them through examples of practical art created specific to the national spirituality of the people. It should be recognized that the world of Obek musical instruments is rich and colorful in terms of meaning and material. Rubob is a string instrument. Rubab is one of the oldest musical instruments. It is clicked with Nohun (mediator). It is common among Uzbek, Tajik, Uyghur, Afghan and other eastern peoples. According to some scientists, the modern violin was created in ancient times from a 2-stringed bow.

Keywords: Rubob, Nohun, types of rubob, Kashgar rubob, Afghan rubob, Pamir rubob, history, strings, handle, notes, fingers, bar

KIRISH

Cholgʻu musiqa ijrochilik sanʼati oʻzbek xalqining boy musiqa madaniyatida salmoqli oʻrin tutadi. Oʻrta Osiyoda yashagan buyuk olim, faylasuf Abu Nasr Farobiyning musiqa haqidagi risolasida shunday deb yozgan: “Kishi ovozigga yaqin tovush chiqaradigan cholgʻu sozlar - gʻijjak, rubob, nay va surnaydir, ushbu cholgʻular inson ovozigga juda yaqinligini taʼkidlaydi. Qolaversa, cholgʻu sozlar ashulaga ham joʻr boʻladi, ashulaning boshlangʻich musiqasini va uning orasidagi cholgʻu qismlarini hosil qiladi”. Farobiyning bergan taʼriflari hozirgi davrga qadar saqlanib, rivojlanib kelmoqda. XVI-XVII- asrlarda yashab ijod etgan buxorolik Najmiddin Kavkabi va Darvish Ali Changiy risolalarida ham cholgʻu sozlarining mukammal roʻyxati, ularning kelib chiqishi va sozandalar haqida qimmatli maʼlumot berilgan. Darvish Ali Changiyning oʻzi ham rebab chalgan, rubob cholgʻusi oʻsha davrda rebab deb yuritilgan.

ADABIYOTLAR VA METOD

Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, obyektivlik, induktiv va deduktiv usullaridan foydalanildi. Rubob milliy cholgʻu asbobini oʻrganishning ayrim usullari bayon etildi. Amirova Muattar Oʻtamova, Xolbekov.M larning “Ruboblar tarixi”, X.Nurmatovning “Rubob darsligi” kitoblari metodologik manba boʻlib belgilandi.

MUHOKAMA VA NATIJALARI

Hozirda rubobning uch xil turi mavjud: qashqar rubobi, afgʻon rubobi va pomir rubobi.

Qashqar rubobi Qashqarda tarqalgan. Shuning uchun qashqar rubobi deb ataladi. Qashqar rubobining uzunligi 80-100 sm. Qashqar rubobining choʻmichsimon kosasi tut kabi qattiq daraxtlar yogʻochidan yasaladi. Kosasining usti esa teri bilan qoplanadi. Qashqar rubobining dastasi uzun boʻlib, oxiri qayrilgan boʻladi. Kosasining oldida shoxga oʻxshagan ikkita gajagi bor. Ular shakl berish bilan birga yuqori notalarni chalishda chap qoʻl uchun tayanch vazifasini bajaradi. Qashqar rubobi dastasida 19 tadan 24 tagacha parda boʻladi. Eski ruboblarda pardalar ichakdan qilingan boʻlsa, hozirgi zamonaviy ruboblarning pardalari metalldan qilinadi. Qashqar rubobining beshta simi bor. Ular kvarta-kvinta oraligʻida sozlanadi. Past birinchi ikki juft simi ochiq chalganda “lya” tovushini chiqaradigan qilib sozlanadi, ikkinchi juft simi “mi” tovushiga va uchinchi simi “si” yoki “lya” tovushiga sozlanadi. Diapazoni kichik oktava “si” yoki “lya” tovushidan uchinchi oktava “lya” tovushigacha. Oʻzbek bastakorlaridan Muhammadjon Mirzaev, sozandalaridan Ari Boboxonov, N. Qulabdullaev, kompozitorlardan Ibrohim Hamraev, Mustafobafoev va boshqalar qashqar rubobi uchun turli janrlarda asarlar yaratishgan.

Qashqar rubobining qayta ishlangan zamonaviy turi rubob prima oʻz imkoniyatlari bilan rus domrasiga yaqin, toʻrt metall tori kvinta oraligʻida sozlanadi. Orkestrda va yakka soz sifatida ishlatiladi. Sozgar usta S.E.Didenko (1911-1988) tomonidan ishlangan rubob prima cholgʻusi yuqori registrdagi tovushlarga, katta tovush diapazoniga va keng ijrochilik imkoniyatlariga ega boʻlib, mizrob bilan chalinadigan sozlar sirasiga kiradi. Rubob prima kosasi yogʻoch plastinkalardan dastasi esa oʻrik daraxti yogʻochidan ishlanadi. Kosasiga baliq terisi qoplanadi. Cholgʻu torlarini tutib turish uchun kosa tagiga toʻrtta ilmoqlar oʻrnatiladi. Kosa bilan dasta tutashgan joyida, dastaning ikki tomonida shoxsimon fason qulogʻi mavjud boʻlib, ular oʻziga xos bezak vazifasini oʻtaydi. Rubob prima dastasi 24 ta metall plastinkalar bilan boʻlingan boʻlib, ular orasidagi masofa parda deb yuritiladi. Rubob primaning torlari toʻrttaligi ularning barchasi metalldan ishlanganligi cholgʻuda oʻzbek xalq musiqasi namunalari, Oʻzbekiston kompozitorlari ijodi namunalari ham ijro etish imkonini beradi.

Afgʻon rubobi kosa, dasta, bosh qismdan tashkil topgan. Kosasi - bir-biriga yopishtirilgan bir nechta taxtachadan, pastki va yuqori qopqoqdan, torlarni mustahkamlashga moʻljallangan ilmoqlardan iborat. Ustki qopqoqqa baliq terisi qoplanadi. Dasta - kosaga mahkam birlashtirilgan,

unga 19 ta parda oʻrnatilgan. Hozirgi vaqtda dastasi yongʻoq daraxtidan yasalmogʻda. Dastasining uzunligi 8-10 sm boʻladi. Afgʻon rubobi takomillashgandan keyin beshta ochiq torlari sof kvarta intervaliga sozlanadigan boʻldi. Sozlarning torlari ichakdan boʻlib, birinchi juft torlar kesimi 0,8 mm, ikkinchi juft torlar kesimi 1,2 mm, uchinchi tor (bittalik) kesimi 1,8-2 mm yogʻonlikda taqiladi. Diapazoni kichik oktava “lya” tovushidan uchinchi oktava “mi” tovushigacha.

Shunday qilib rubobning uchta turi bilan ham tanishib oldik. Xoʻsh rubob chalishni oʻrganishda avvalambor nimalarga eʼtibor berishimiz kerak? Rubob chalishni oʻrganishimizdan oldin rubobda qoʻlimiz yaxshi yurishi uchun turli mashqlar qilishimiz kerak. Masalan, barmoqlarimizni uzmasdan, ketma-ket holda rubob dastasida yurgizamiz va yana ana shunday ketma-ketlikda orqaga qaytamiz. Ushbu mashqni tezroq va koʻp marotaba takrorlasak barmoqlarimiz rubob dastasiga oʻrganadi, tez yuruvchan boʻladi va koʻpchilikda uncha ishlamaydigan, kuchsiz boʻlgan toʻrtinchi barmogʻizni (jimjiloq) ham yaxshi ishlashga yordam beradi. Yoki boʻlmasa, faqatgina birinchi va toʻrtinchi barmoqlarimizni qoʻygan holda ham bajarsak boʻladi. Unda ham vaqt oʻtgan sari tezligimiz kuchayganini koʻrishimiz mumkin. Har bir rubob oʻrganuvchi inson chalayotgan asaridagi barmoqlarni qanday qoʻyish kerakligini aniq bilishi lozim. Chunki asardagi har bir notaning oʻz barmogʻi boʻladi va ana shu qoida asosida barmoqlarimiz joylashadi. Barmoqlarimizning toʻgʻri qoʻyishni birinchi navbatda oʻrganib olsak, keyinchalik barmoqlarimizning oʻzlari oʻz yoʻlini topib ketishadi. Barmoqlarimizni toʻgʻri qoʻysak biz asarimizni qiynalmasdan, tezkorlik bilan bemalol chala olamiz. Barmoqlarimizni toʻgʻri qoʻyishimizdan tashqari yana muhim qoidalardan biri bu shtrixlarga eʼtibor berishdir. Shtrix- bu oʻng qoʻlimizda noxun (mediator) yordamida pastga va yuqoriga qaratib chalinadigan harakatlarga aytiladi. Asarimizda qaysi notada shtrix tepaga, qaysisida pastga ekanligini diqqat bilan oʻrganib, toʻgʻri shtrix bilan chalishimiz kerak. Odatda, yarimtalik notalarimizda tremolo, choraktalik notalarimizda shtrix pastga, nimchorak notalarimizda esa shtrix tepaga tarzda qoʻyiladi. Tremolo deb, bir tovushning choʻzimi hisobida juda tezlik bilan pastga va yuqoriga qilib chalib takrorlanishiga aytiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Hozirda yurtimizda maqomlarga, xalq kuylari va ashulalariga talab xalqimiz orasida tobora ortib bormogʻda. Ana shunday talab va ehtiyojni qondirish maqsadida yetuk ijrochi mutaxassislarni tarbiyalash maʼuliyatli vazifalardan biri hisoblanadi. Oʻzbek xalqining boy musiqa merosini oʻrganish va uni keng omma ichida targʻib qilish ishlari sanʼatimizning jonkuyar tashabbuskorlari, mohir ijrochilari zimmasida boʻlmogʻi lozim. Rubob asbobi yuqorida aytginimdek boy tarixga ega boʻlgan, bizning milliy asbobimizdir. Rubob chalishni mukammal darajada oʻrganishni istasak, barmoqlarimiz joylashuvini, shtrixlarni qanday chalish qoidalarini oʻrganish va yuqoridagi koʻrsatmalarga amal qilish lozimdir.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Amirova Muattar Oʻtamova, Xolbekov. M larning “Ruboblar tarixi”- maqolasidan.
2. X. Nurmatovning “Rubob darsligi”- kitobidan.
3. <http://komilaxon.blogspot.com>- saytidagi maʼlumotlardan.
4. Qobiljon Usmonov. "Boshlangʻich rubob darsligi" Toshkent- 2004.
5. Azat Gochbakarov. "Rubob prima cholgʻu ijrochiligi" Toshkent-2015.
6. Gʻulomqodir Ergashev. "Afgʻon rubobi darsligi" Toshkent-2004.
7. Mirzaev Oʻktam Oripovich. "Cholgʻu ijrochiligi va ansambli" Navoiy-2019.